

Koldingbogen

ÅRSTAL: 2016

FORFATTER: Erling Winther

TITEL: Industridudviklingen i Kolding

KORT RESUME: Her beskrives udviklingen i Koldings fremstillingssektor med særlig vægt på perioden 1976 – 2006, men også med et par historiske tilbageblik på de forskellige brancher, der har udviklet sig forskelligt gennem årene.

Industriudviklingen i Kolding

Erling Winther

Her beskrives udviklingen i Koldings fremstillingssektor med særlig vægt på perioden 1976 - 2006, men også med et par historiske tilbageblik på de forskellige brancher, der har udviklet sig forskelligt gennem årene. 1976 til 2006 var samtidig den periode, hvor Erling Winther sad først som erhvervschef i Kolding Erhvervsråd og senere var den første direktør for Kolding Erhvervsudvikling - i dag kendt som Business Kolding.

Tankvogn fra De Danske Mejeriers Maskinfabrik i maj 1963. Fotograf: Ukendt.

Et industrisamfund under forandring

I 1976 var der i den gamle Kolding Kommune – altså før kommunesammenlægningen i 2007 – 6.800 personer beskæftiget i industrien. De udgjorde 25% af den samlede beskæftigelse i den daværende kommune. 30 år senere i 2006 var beskæftigelsen i industrien 5.900 personer i Kolding Kommune, men nu udgjorde de kun 17% af de beskæftigede. Umiddelbart skulle man så mene, at industriens betydning var gået tilbage, men sådan kan man ikke helt ræsonnere. I de mellemliggende år er der sket store forandringer i fremstillingssektoren. Der er blevet rationaliseret, specialiseret og automatiseret langt mere end i de fleste andre brancher, og rigtig mange opgaver, som før lå inde i produktionsvirksomhederne, er lagt ud til underleverandører. Virksomhederne koncentrerer sig i dag i højere grad om deres kernekompetencer. Det er kommet grossister, transportfirmaer, IT-firmaer, konsulentfirmaer og håndværkere til gode.

Tekstil- og fødevarerindustrien i det 20. århundredes første del

I dag udgør jern- og metalindustrien 50% af den samlede industribeskæftigelse, der er på 7.500 ansatte i den nuværende Kolding Kommune. Men sådan har det ikke været altid. Andre brancher har domineret billedet siden industriens gennembrud sidst i 1800-tallet. Fra slutningen af 1800-tallet til 1950'erne var tekstil og beklædningsindustrien

Ketleri på Strømpefabrikken Jylland omkring 1930.
Fotograf: Ukendt.

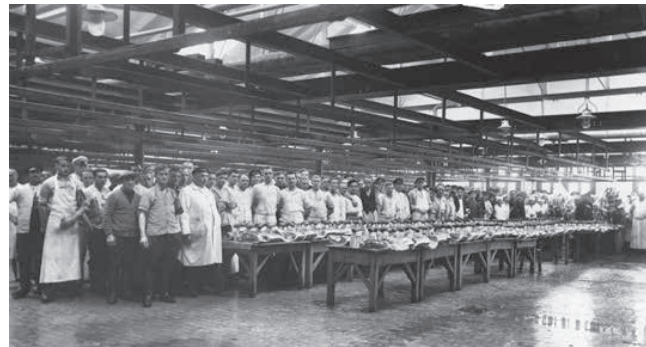

sammen med fødevarerindustrien de største enkeltbrancher. Så sent som i 1950'erne var der 2.000 beskæftigede i tekstil – og beklædningsbranchen, i dag er der 200. Den største tekstilvirksomhed var Kolding Hørfabrik med cirka 500 ansatte. Andre store virksomheder var S. Winklers Eftf., der lavede herretøj, Brdr. Volkerts Fabrikker, der lavede garner, strømpefabrikkerne, Georg Jensen Damaskværriet, Beirholms Væverier med flere. I dag har de alle enten standset produktionen, flyttet den til udlandet, gået over til import eller helt stoppet. Byens position inden for branchen er dog bibeholdt, idet mange designfirmaer og grossister er flyttet til byen.

Fødevarerindustrien – et tilbageblik

Fødevarersektoren havde i 1976 cirka 1.500 ansatte, i 2012 var det tal nede på 400 i det område, der svarer til den tidligere Kolding Kommune. Den var tidligere domineret af Kolding Andelssvineslagteri, som blev til Danish Crown, Kolding Exportslagteri, Slotsmøllen, Kolding Salatfabrik, Kolding Rugbrødsfabrik, FDB's Chokoladefabrik, Merrild Kaffe og andre. Ingen af dem eksisterer i dag i sin oprindelige form, nogle er imidlertid indgået i større fusioneringer. Danish Crown-grunden er i dag bebygget af pakhus fra Svane Shipping, Exportslagteriets lokaler er overgået til lager for Danish Crown, Slotsmøllen blev opkøbt af Albani og flyttet fra byen, Salatfabrikens produktion er flyttet til Vardeegnen og Rugbrødsfabrikken er nedlagt, og lokalerne huser i dag Bauhaus. FDB er nedlagt, og Merrild Kaffes administration er flyttet til Middelfart og produktionen til udlandet. Vamdrup mistede fjerkræslagteriet Danpo.

Slagteriarbejdere på Andelssvineslagteriet 1935.
Fotograf: Otto Hansen.

Temmelig begrædeligt, men der har dog også været tilgang blandt andet af Easyfood, og herudover er der i den nye Kolding storkommune cirka 500 arbejdspladser i denne branche i Christiansfeld, hvor Arla, Danæg og Skare er de største.

En række af fødevarersektorens virksomheder har sat et afgørende præg på udviklingen og spillet en betydelig rolle for mange koldingensere. De fortjener derfor lidt uddybende opmærksomhed. Blandt de store spillere indenfor fødevarersektoren i Kolding var som nævnt Andelssvineslagteriet.

Kolding Andelssvineslagteri var blandt de første andelsslagterier i Danmark. Den 27. november 1888 begyndte slagteriet således at modtage svin til slagtning, og i løbet af de første 13 måneder modtog man i alt 23.345 svin. Det var startskuddet på en kraftig vækst, der medførte, at man knap 25 år senere kunne slagte de første svin på det nybyggede slagteri på nordsiden af Kolding Havn i 1912.

Man måtte dog efterfølgende udvide flere gange, og i 1960'erne byggede man også på modsatte side af Jens Holms Vej, hvor man via en bro kunne transportere de slagtede svin fra bygning til bygning på tværs af vejen. I 1970 gik man fra at bruge varemærket ASK, og virksomheden kom i stedet til at hedde Danish Crown. I 1986 fusionerede Danish Crown med Tulip, hvorefter store dele af administrationen blev flyttet fra Kolding. I 1995 lukkede man størstedelen af slagteriet i Kolding, hvorefter en del af bygningerne blev revet ned. Man har dog stadig en del distribution i Kolding i bygningerne på Jens Holms Vej.

Kolding Exportslagteri stod klar i marts 1933. Kreatureksportører mente på dette tidspunkt, at man manglede et slagteri til kreaturer, som man hidtil havde fået slagtet på Andelssvineslagteriet og Det Offentlige Slagtehus i Riberdyb. Exportslagteriet havde i begyndelsen en kapacitet på cirka 200 dyr, men man havde fra starten skabt plads til at øge kapaciteten, hvis det blev nødvendigt. Og det gjorde det snart. Efter Hans Erich og Christian Hesseldal i 1968 købte Exportslagteriet, blev der de efterfølgende år slagtet cirka 35.000 stykker kvæg om året. Det største enkeltmarked blev eksporten af ungtyrer til Italien. Indtrædelsen i EF i 1973 betød en øget eksport til andre lande indenfor EF. Fra 1971 til 1977 udvidede man både i produktionen og i administrationen med blandt andet nye kontorer. Den 1. november 1986 overtog Oxexport slagteriet, og i 1990 fusionerede Oxexport med Tulip og Aalborg Exportslagteri, hvorefter man skiftede navn til Dane Beef.

Personale ved Kolding Exportslagteri. Yderst til højre Aage W. Lauridsen, senere købmænd i Katrinegade og renseriejer i Blæsbjerggade. Cirka 1940. Fotograf: Ukendt.

Produktionslokale ved Bagermestrenes Rugbrødsfabrik på Hans Ludvigsvej omkring 1930. Fotograf: Ukendt.

Kogeri hos FDB. 1947.

Brække og sortermaskine for kakaobønner. På billedet ses Sven Erik Jensen og Ivar Jessen. FDB 1946.

Fotograf: Ukendt.

Det varede dog ikke længe inden, at det ikke udelukkende var kvæg, der blev slagtet, da man i 1990'erne begyndte at slagte blandt andet strudse.

Bagermestrenes Rugbrødsfabrik er endnu et eksempel på industri, der udspringer af andelsbevægelsen. Fabrikken blev oprettet i 1889, hvor bagermestre fra Kolding gik sammen om at skabe en

rugbrødsfabrik, senere blev fabrikken til et aktieselskab. Den første rugbrødsfabrik blev opført på Hans Ludvigs Vej, og her blev der produceret rugbrød frem til 1972, hvor produktionen flyttede til større lokaler ved Vejlevej. Bagermestrenes Rugbrødsfabrik skiftede herefter navn til Rumego og fusionerede senere med Faxe-Schulstad. I starten af 1980'erne solgte man aktierne i virksomheden i Kolding til Magdalene

Brød, der lukkede produktionen i Kolding i 1983. Man videreførte dog distributionen fra Kolding.

Foreningen af Danske Brugsforeninger, FDB, blev grundlagt i 1896 i Klostergade. Samme år blev deres første fabrik til egenproduktion etableret. Det var i Kolding, hvor man lavede chokoladearter og kaffe. Som alle andre virksomheder på den tid, lå den inde i byen, da egentlige industriområder endnu var et ukendt begreb. Her byggedes ad flere omgange en række produktionsbygninger blandt andet den bygning, som i dag huser forenings- og idrætsfaciliteterne i Brostræde 3-5. Bygningen er fra 1922 og er en af de første betonbygninger i landet og blev i øvrigt præmieret som enestående erhvervsbyggeri. Fabrikken indgik i 1969 i et fællesnordisk selskab af kooperative virksomheder, hvor arbejdsdelingen bestemte, at man i Kolding nu skulle producere bolcher og vingummi. FDB flyttede i 1976 ud af byen til Platinvej og skiftede navn til Nordchokolad, og bygningerne i Brostræde blev delvist nedrevet for at give plads til en vejgennemføring og busstation. Produktionen er senere blevet lukket og bygningerne overtaget af Velux.

Som man kan se, har udviklingen til tider været hård ved Kolding, men hver gang byen er blevet ramt af noget, der i situationen kunne synes livstruende, er der dukket andre muligheder op. Nye brancher er opstået i form af andre typer produktionsvirksomheder, og der er opstået arbejdspladser i helt andre brancher.

Den stærke jern- og metalindustri

Jern- og metalindustrien er i dag den største enkeltsektor med hovedvægt på maskiner til fødevarersektoren. Den beskæftiger 3.700 medarbejdere. De største virksomheder er Alfa Laval og Danfoss, men der er rigtig mange større og mindre maskinfabrikker. Faktisk er der i Koldingområdet den største koncentration af underleverandører til fødevareremaskinbranchen i Europa. Det startede så småt sidst i 1800-tallet, da antallet af nyetablerede andelsmejerier eksploderede, men gennem et udskilningsløb blev få men store leverandører af mejerianlæg tilbage. Blandt dem var De Danske Mejeriers Maskinfabrik i Kolding. Fra denne base er der sket en konstant udvikling med mange knopskydninger.

Koldings erhvervsliv har altid været mere internationalt orienteret end andre sammenlignelige byer. Eksport, import og udenlandsk ejerskab er en del af byens DNA, og det er kun blevet udbygget gennem årene. Ikke mindst fordi de mange maskinfabrikker, der laver fødevarerprocesudstyr, i daglig tale *den rustfri industri*, har en meget høj eksportkvote.

Selve forudsætningen for, at den rustfri industri i Kolding kunne udvikle sig også internationalt, skyldtes lidt frisk sagt: En tysker, en franskmand og en svensker. Det lyder som starten på en vittighed, men den er god nok. Sagen er den, at der i 1880'erne skete en kæmpe omlægning af dansk landbrug fra kornavl til kvægavl og dermed en stærkt øget produktion af mælk.

Årsagen til omlægningen var, at tyskeren Otto von Bismarck sørgede for, at vi led et nederlag i krigen i 1864. Holsten og det meste af Slesvig gik tabt. Det var en tredjedel af riget og den bedst udviklede del. Noget måtte sættes i stedet. Der blev taget rigtig mange initiativer, blandt andet illustreret af Dalgas' berømte ord: "Hvad udad tabes skal indad vindes" om hedens opdyrkning og omdannelse til landbrugsjord.

Franskmanden var Louis Pasteur. Han havde fundet en metode til at varmebehandle mælken, så den kunne holde sig længere. Det vi i dag kalder pasteurisering. *Svenskeren* var firmaet Alfa Laval, som havde udviklet en centrifuge, der gjorde det muligt at skille mælken ad efter fedtprocent. Det var egentlig en dansker, L. C. Nielsen, der opfandt den kontinuerligt virkende centrifuge, men svenskerne gjorde den mere brugbar. Hermed var forudsætningerne for at lave ensartede mælkeprodukter af høj kvalitet til stede. Det satte gang i en kæmpe eksport af smør til først og fremmest Storbritannien. Til at behandle mælken var der brug for mejerimaskiner, og som det altid sker, når nye markeder åbner sig, er der rigtig mange, der vil være med på det nye. Således også her. Et utal af små maskinfabrikker skød op i hele landet. En af dem var Konstantin-Hansen & Schrøder i Kolding, der etablerede fabrik i Låsbygade i 1888. Det var to svogre på henholdsvis 27 og 23 år, som havde rejst kapital blandt venner og familie. Omsætningen var det første år 26.361 kr.

I løbet af 1880'erne og årene derefter blev der etableret flere hundrede andelsmejerier, og virk-

Laurids Knudsen's Maskinfabrik A/S ved Nordre Havnevej. Omkring 1970. Fotograf: Jens-Erik Friis.

somheden voksede. Mejerierne sluttede sig sammen om indkøb og etablerede i 1901 De Danske Mejeriers Fælles Indkøb i København. Man ønskede selv at producere mejerimaskiner i stedet for kun at indkøbe dem og overtog derfor i 1905 Konstantin-Hansen & Schrøder med 100 medarbejdere i Kolding. Det blev til De Danske Mejeriers Maskinfabrik, som havde et fuldt sortiment i mejerimaskiner og senere etablerede eksport til hele verden. Ekspansionen skete specielt efter, at det rustfaste stål kom på markedet i 1930'erne. Senere fandt der en specialisering sted.

Der opstod rigtig mange underleverandører til DDMM og andre mejerileverandører, specielt efter Anden Verdenskrig. Laurids Knudsens Maskinfabrik (LKM), Elektrogeno, Combi Montage og mange andre så dagens lys. Fra dem har mange ingeniører og svende gjort sig selvstændige, så der i dag er 200 virksomheder indenfor denne branche i Trekantområdet. Det er den største koncentration i Europa.

I dag producerer SPX Flow i Kolding, som DDMM hedder i dag, kun pladevarmevekslere, og den produktion vil stoppe i løbet af 2016. En æra i Koldings industrihistorie er hermed sluttet. Men dermed er det ikke slut med pladevarmevekslere i Kolding. Aage Søndergaard Nielsen, tidligere direktør for DDMM, startede i 1980'erne egen produktion i firmaet Sondex, der i dag har 1.200 medarbejdere over hele verdenen, heraf 200 i Kolding. Firmaet er i år blevet solgt til Danfoss.

Det var mælken, der var udgangspunktet, men der er kommet mange andre kundetyper til. Først var det produktion af andre fødevarerprocesmaskiner til for eksempel slagterier, bryggerier og specielle ting som kaffeinddampningsanlæg. Senere er kundegruppen udvidet til også at omfatte den farmaceutiske industri. Den slags kunder får man kun, hvis man har orden i penalhuset og kan leve op til nogle meget strenge krav til overfladebehandling og hygiejne. Det kræver håndværkere fra øverste hylde, og dem uddanner vi selv i Kolding. Hansenberg har en særlig linje for lærlinge fra den rustfaste sektor.

Ingeniørviden er selvfølgelig helt afgørende for branchens udvikling.

Da DDMM i 1977 blev fusioneret med Paasch & Silkeborg og delvist flyttet til Silkeborg under navnet Pasilac, var der en række ingeniører, der ikke ville med. De etablerede deres eget firma, Kolding-Gruppen under ledelse af Erik Jørgensen. Kolding-Gruppen fik stor betydning for sektorens videre udvikling. Det gav flere opgaver til underleverandørerne, og der blev udviklet nye produkter, som gav adgang til nye markeder. For eksempel står et af verdens mindste mejerier på Marshalløerne i Stillehavet. Der var ingen faciliteter i forvejen, så det består ud over mejerimaskiner af vandbehandlingsgrej og strømgenerator, køle og fryseapparater, butik, kontor og mandskabsfaciliteter. Alt sammen i tre containere under et palmetræ. Det bidrager væsentligt til en bedre ernæring på de små Stillehavsøer.

Erhvervsfremme i fremstillingssektoren

Fremstillingssektorens udvikling har altid haft Erhvervsrådets/Business Koldings særlige bevågenhed. Det er her afsmitningen på andre brancher er størst. Derfor er der gennem tiden gennemført mange projekter og aktiviteter, der skulle fremme udviklingen. Erhvervsrådet har altid haft en vis konsulentvirksomhed, der har understøttet specielt mindre virksomheder i deres eksportbestræbelser, men den vigtigste opgave har bestået i at få firmaer til at arbejde sammen og finde inspiration hos hinanden. Naboens erfaringer har langt større troværdighed end vores. For de mindre virksomheder i den

Nordchoklad. Fotograf: Orla Lund.

Erling Winther viser, hvor tingene sker. 1991.
Fotograf: Ukendt.

rustfri branche er åbenhed og praktisk samarbejde ikke noget problem. Man kender hinanden fra læretiden og andre kollegasammenhænge og har dermed den fortrolighed, der skal til for at løfte i fællesskab. Derfor ser man sjældent et givent firma sige nej til en ordre, fordi den er for stor til, at man kan løfte den på egen hånd. Man trækker på kollegernes kapacitet.

De større virksomheder har ikke den samme tradition. Man er mere orienteret mod eget moderselskab. Her har Erhvervsrådets Steensgård-seminarer været et fremragende værktøj. Gennem 20 år blev der afholdt et årligt seminar over to dage med den svenske erhvervspsykolog Bertil Björkman med 12 nye erhvervsledere hver gang. Indholdet var psykologiske mekanismer i virksomhedsledelse, men det vigtigste mål med seminaret var, at virksomhedslederne skulle lære hinanden at kende, være åbne overfor hinanden og blive bevidst om de ressourcer,

der findes lokalt. Et resultat var blandt andet, at man begyndte at arrangere kurser for hinandens medarbejdere på områder, hvor kursusholderen besad en særlig ekspertise.

På den tekniske side har Erhvervsrådet ikke haft egne konsulenter, men har brugt folk udefra. I 1990'erne havde vi eksempelvis i en årrække kontakt med en japaner, Kei Abe, som havde været ansat hos Toyota, hvor han havde arbejdet med *just-in-time* projekter. I dag kalder man det *lean production* eller *flowproduktion*. Erhvervsrådet købte hans timer og solgte dem videre til virksomhederne. Resultatet blev, at hovedparten af Koldings industriarbejdspladser blev influeret af hans tænkemåde og dermed stillede virksomhederne i en gunstigere konkurrencesituation. Vi var ti år længere fremme end andre byer.

Samme formål havde et stort projekt i 00'erne omkring hygiejne i fødevarerprocesanlæg. Projektet gik ud på at gennemtænke alle dele af en fødevarers bearbejdning og få maskinerne konstrueret og monteret, så varen på båndet fik en højere kvalitet. Det nytter jo ikke noget, at maskinerne har en flot finish, hvis de ikke lader sig rengøre på bagsiden, fordi de er placeret op ad en mur, eller at der løber kabelbakker med gammelt støv og snavs hen over et transportbånd med frisk kød. Anledningen var, at producenterne af fødevarerprocesudstyr var begyndt at kunne mærke konkurrencen fra både Kina og Østeuropa, og der var behov for at kunne tilføre vores produkter noget særligt, som kunne

formå kunderne til at betale en højere pris. Ud over disse millionprojekter er der gennemført inspirationsmøder, etableret eksportklub, transportklub og snesevis af andre projekter, som har haft til formål at understøtte virksomhederne.

Fra lokalt iværksætteri til udenlandske koncerner

Et gennemgående træk fra 1970'erne til i dag har været, at lokalt ejede virksomheder med tiden er blevet solgt til større spillere i branchen. Specielt til udenlandske koncerner. Typisk er virksomheden startet af en lokal iværksætter og har vokset sig stor med tiden. Lederen vil på grund af alder eller andre grunde afhænde virksomheden. Rigtig mange af byens største virksomheder har fra 1970'erne til i dag skiftet ejer. Køberne har hovedsagelig været udenlandske koncerner, som har andre fabrikker rundt omkring i verden.

En af de første var LKM, der i 1971 blev solgt til svenske Alfa Laval. Senere blev Dansk Kraftemballage solgt til svenske Assi Domän. DDMM blev til Pasilac, Silcon blev til APC, GORI blev solgt til Dyrup, Glasuld i Vamdrup blev solgt til St. Gobain og hedder i dag Isover. LM Glasfiber blev solgt til engelske Doughty Hanson, AH Industries til svenske Ratos, og senest er Sondex solgt til Danfoss. Blot for at nævne nogle eksempler. Senere er flere af dem solgt videre og har skiftet navn igen. Der er mange flere eksempler både i fremstillingssektoren og i andre brancher, ikke mindst inden for engros-handel og transportbranchen. Skiftet til et udenbys/udenlandsk ejerskab har undervejs skabt en vis

bekymring blandt medarbejderne og i byen generelt. Ville virksomheden blive flyttet til en anden by/andet land, ville bemanningen blive reduceret og så videre? Det generelle svar på disse spørgsmål er, at der er sket forandringer men ikke i så høj grad, som man kunne frygte. I nogle tilfælde er dele af produktionen flyttet, i andre er der sket udvidelser. Et godt eksempel på det sidste er LKM, som i Alfa Laval regi er blevet flerdoblet, og som i dag er Koldings største virksomhed med over 600 ansatte. Omvendt har LM Glasfiber overført mange jobs til deres udenlandske fabrikker. Det ville muligvis være sket uanset skiftet i ejerskabet. Den slags kan man jo ikke vide.

Enkelte negative konsekvenser har det med sikkerhed haft. Tidligere var ejer og ledelse af virksomheden den samme person, og vedkommende arbejdede og boede i byen. Efter salget er det blevet vanskeligere for bystyret og Business Kolding at holde kontakt med ejerne, så man i tide kan finde fælles løsninger, hvis noget står i vejen for virksomhedens videre udvikling. Man savner også den veneration og generøsitet overfor lokalsamfundet, som tidligere lokale ejere ofte besad.

Erhvervsrådet har gennemført nogle årlige bestyrelsestræf for på den måde at etablere kontakt til koncernledelserne, men de skiftes regelmæssigt ud, så kontinuerlig kontakt er vanskelig. Derfor er det bedste middel til at sikre virksomhedernes fortsatte forbliven i kommunen jo altid, at Kolding er et godt sted at drive forretning. Kommunen og Business Kolding har hver deres rolle i det arbejde, og det er

mit indtryk, at man gør det godt. Det viser de årlige tilfredshedsundersøgelser udført af Dansk Industri jo også.

Fremtiden for fremstillingserhvervene

Gennem de sidste 20 år har det været en trend at lade Kina og Østeuropa overtage en pæn del af standardproduktionen. Den tendens ser nu ud til at blive brudt. Flere virksomheder tager produktionen hjem igen, og man kan håbe, at automatisering og ny teknologi som for eksempel 3D Print og robotteknologi vil forstærke denne udvikling. Det er glædeligt at se, at både regeringen, Trekantområdet Danmark og de lokale spillere arbejder på at gøre unge mennesker interesserede i at få en karriere i produktionsvirksomhederne. Det er den første forudsætning for, at produktionssektoren fortsat kan være ryggraden i dansk erhvervsliv. Held og lykke med arbejdet!

Smurfit Kappa.

